

УДК 37.091.4:811.161.1 Нитченко

DOI <https://doi.org/10.32782/cusu-hist-2024-1-2>

Бережна Світлана,
доктор філософських наук, професор,
проректор з наукової, інноваційної і міжнародної діяльності,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
prorector_berezhna@hnpri.edu.ua
ORCID ID: 0000-0001-7629-2175

Дьякова Олена,
кандидат історичних наук, доцент
djakova.elena.hnpri@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-7767-0756

ХАРКІВСЬКИЙ ПЕРІОД У ЖИТТІ ДМИТРА НИТЧЕНКА

Метою даного дослідження є реконструкція життя українського письменника Д. Нитченка в Харкові й аналіз чинників зміцнення переконань під час його перебування в цьому місті.

Методологічною основою роботи є принципи історизму, об'єктивності й системності. Стаття ґрунтується на філософських і спеціально-наукових методах соціогуманітарної та соціологічної сфери.

Наукова новизна полягає у виділенні окремого етапу в діяльності Д. Нитченка. На підставі мемуарної та наукової літератури відтворено біографію письменника в період його перебування в Харкові, визначено події, що сталися в його житті в цей час, та їх вплив на подальше життя.

Дмитро Васильович Нитченко (1905–1999) – український письменник, що багато років прожив у Австралії. Та його становлення як національно свідомого українця відбувалося на Полтавщині та в Харкові.

На підставі зібраних джерел і публікацій можна зробити деякі висновки. Д. Нитченко прожив у Харкові з 5-місячною перервою майже 15 років. До переїзду в це місто чоловік уже мав усталені ідеологічні переконання, сформовані в роки революції, коли він жив у Зінькові. Його світобачення базувалось на любові до української культури.

Аналізуючи час перебування Д. Нитченка (Ниценка) в Харкові, можна виділити два періоди: перший, радянський – листопад 1927-го – липень 1941-го і другий, під час німецької окупації – грудень 1941-го – лютий 1943 року. Важливі події в житті письменника сталися в першому періоді перебування в Харкові. Тут слід зауважити три ключових моменти, що вплинули на його подальше життя. По-перше, знайомство з видатними українськими письменниками, спілкування з якими збагатило творчий досвід літератора. Також слід відзначити його співпрацю з часописами, що сталося завдяки вмінню писати статті, нариси або замальовки. По-друге, отримання гуманітарної освіти і, відповідно, спеціальностей перекладача та педагога, що полегшувало спілкування з німцями як під час перебування в концтаборі, так і під час знаходження в Німеччині. По-третє, створення родини, яка підтримувала чоловіка протягом усього життя.

У другий харківський період і в період еміграції Д. Нитченку стали в нагоді отримані знання в журналістиці та педагогіці.

Таким чином, на нашу думку, літературний та педагогічний досвід, освіта і сімейний стан, отримані в Харкові, мали важливе значення в житті письменника.

Ключові слова: викладач, Дмитро Нитченко, Друга світова війна, еміграція, міжвоєнний період, письменник, Харків.

Дмитро Васильович Нитченко (1905–1999) – відомий український письменник, який багато років прожив в Австралії. Але його становлення як національно свідомого українця відбувалося на Полтавщині та в Харкові. Свою любов до рідної мови, літератури чоловік проніс через усе життя, навіть живучи далеко від України.

Сьогодні вивчення біографій постатей, що емігрували з України в різні часи, має велику актуальність, бо дослідження їхнього життя, переконань надають науковцям цінний матеріал

для кращого розуміння того періоду у вітчизняній історії, в який ці люди жили і творили, повертають із забуття імена тих, хто був причетний до збагачення духовної скарбниці України. Але, висвітлюючи діяння цих особистостей, не слід вдаватися до їх глорифікації. Така однобічна позиція може стати на заваді істинному розумінню як самої постаті, так і її діяльності в ту історичну епоху, коли вона жила.

Метою даного дослідження є реконструкція життя відомого українського письменника Д. Нитченка в Харкові й аналіз чинників зміцнення ідеологічних переконань під час перебування в цьому місті.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких наукових завдань: дослідити стан наукової розробки даної проблеми та її джерельну базу; визначити періоди перебування письменника в Харкові; висвітлити середовище, яке вплинуло на світогляд Д. Нитченка під час перебування у визначеному населеному пункті; висвітлити важливі події його життя в цьому місті.

Наразі створено певну кількість просопографічних праць про письменника. Серед них варто відзначити роботи М. Павлишина, Р. Рибальченка, П. Сороки (М. Павлишин, 1997а; М. Павлишин, 1997б; Р. Рибальченко, П. Сорока, 1996). Також є публікації, присвячені деяким питанням історії України, де для ілюстрації певних тверджень автори використовують епізоди із життя досліджуваної постаті. Свідченням цього є стаття дослідниць Г. Гандзілевської та Т. Ширяєвої «Психологічні ідеї розвитку патріотизму у творах українських письменників-емігрантів» (2015). Серед особистостей, що демонструють формування почуття патріотизму до своєї Батьківщини, є й постать Дмитра Васильовича. Авторки вважають, що «основою патріотизму Д. Нитченка є любов до рідної природи, цінність сім'ї, прийняття життя таким, яким воно є, довіра до світу, відповідальність за якісне наповнення свого життя та відданість своїй справі, яку вбачаємо в літературній діяльності» (Гандзілевська & Ширяєва, 2015, с. 62).

Л. Саєнко проаналізувала видавничу діяльність письменника, також наголошуючи на його «щирому патріотизмі» (Саєнко, 2005, с. 55).

Для дослідження даної теми важливе значення мають мемуари самого Д. Нитченка та його доньки відомої письменниці Лесі Богуславець. До мемуаристики відносимо працю ще одного харківського емігранта Юрія Бойка-Блохіна. В аналізі спогадів фіксуємо деякі неточності у визначенні хронології подій, розташування деяких споруджень, що притаманно для цього жанру літератури.

Методологічною основою роботи є принципи історизму, об'єктивності й системності. Стаття ґрунтується на філософських та спеціально-наукових методах соціогуманітарної сфери наукового пізнання: історичному, структурно-функціональному, системному тощо. Також використано соціологічні методи дослідження – біхевіористичний, соціальної сітки тощо.

Наукова новизна полягає у виділенні окремого етапу в дослідженні діяльності Д. Нитченка, а саме в Харкові. На підставі мемуарної та наукової літератури відтворено біографію письменника в період його перебування в зазначеному місті, визначено важливі події, що сталися в його житті в цей час, та їх вплив на подальше життя.

Справжнє прізвище Дмитра Васильовича – Ниценко. Але свої твори він підписував не тільки своїм прізвищем, а й псевдонімами: Дмитро Нитченко, Дмитро Чуб, Остап Зірчастий, Микола Срібний. І так сталося, що відомим в історії чоловік залишився під псевдонімом Нитченко. Натомість у Харкові Дмитро Васильович жив під рідним прізвищем – Ниценко.

Дмитро Васильович Ниценко народився 8 (21) лютого 1905 р. в Зінькові, що на Полтавщині, в заможній селянській родині. Його дитинство пройшло на Ниценковому хуторі, заснованим батьком письменника – Василем Ниценком¹. Хутір належав до села Лютенські Будища неподалік від Зінькова.

У родині Ниценків було три сина: Володимир, Дмитро і Сергій. Початкову освіту хлопці отримували в Лютенських Будищах, а згодом почали навчатися в Зіньківській гімназії. Навчання в Зінькові припало на роки національно-демократичної революції. Тому юнак закінчував уже

¹ Нитченко Д. Від Зінькова до Мельбурну: Із хроніки мого життя. Мельборн, 1990. С. 13.

Третю трудову школу в радянські часи. 1924 року Дмитро закінчив тут ще й індустріально-технічну школу (Сорока П. 1996, с. 8).

З дитинства хлопець закохався в природу рідного краю, українську мову. Ці почуття Дмитро Васильович проніс через усе життя.

Після закінчення індустріально-технічної школи Д. Нитченко переїхав до батьків, які в період революції виїхали до П'ятигорську. Там розпочався трудовий шлях юнака – батько влаштував його спершу на залізницю, а пізніше юнак перейшов на завод Ельмехтресту.

Слід відзначити, що ще в Зінькові, навчаючись у школі, Дмитро почав писати вірші, а будучи в індустріально-технічній школі, став відвідувати літературний гурток «Плуг» (Сорока П. 1996, с. 8). У 1925 р. в газеті «Більшовик Полтавщини» вперше було надруковано вірш Дмитра².

Перебуваючи на Кавказі, юнак після роботи й у вихідні дні відвідував міський клуб, де українці зорганізували хор, виступали з концертами і виставами. Дмитро передплачував українські часописи: харківські «Вісті» і ростовську «Червону газету». З 1926 р. у ростовській газеті почали друкувати вірші та статті Д. Ниценка. Іноді передруки його статей з'являлись на шпальтах харківських «Вістей».

Якось у «Червоній газеті» з'явилося оголошення про відкриття українського відділу при робітничому факультеті в Краснодарі. Після деяких перепитів (через наявність технічної освіти) за підтримки А.В. Луначарського Дмитро був прийнятий на третій курс навчання. Однак на початку нового навчального року його відрахували з робітфаку як такого, що приховав своє соціальне походження³. На думку П. Сороки, саме в Краснодарі відбулося становлення Д. Ниценка як поета. Його вірші, статті, нариси публікують не тільки в місцевій пресі, а й в українських часописах Харкова і Полтави (Сорока П. 1996, с. 9).

Після виключення із робітфаку Д. Ниченко вирішив їхати до Харкова, котрий тоді був столицею України.

Таким чином, ще до переїзду в Харків Д. Нитченко мав сформоване світобачення, що полягало в любові до всього українського.

У середині листопада 1927 р. Дмитро Васильович приїхав до Харкова, оселився на Павлівці. Спочатку місто йому не сподобалось, адже «дихало холодом, було непорядковане, напівчуже»⁴.

Попервах Дмитро Васильович влаштувався на роботу до гудзикової фабрики «Кістка і ріг», а у 1929 р. перейшов облікувачем до Державного Видавництва України (ДВУ)⁵. Ця робота полягала в реєстрації творів, які подавали письменники до друку у ДВУ, і передачі їх на розгляд редактору або рецензентам. Із цього часу почалось його спілкування з відомими українськими письменниками, що мешкали не тільки в Харкові, а й приїжджали у справах публікацій у ДВУ з інших міст України та Кубані. Серед них були Іван Багряний, Микола Хвильовий, Борис Антоненко-Давидович, Остап Вишня, Майк Йогансен, Григорій Епик, Олекса Слісаренко, Володимир Сосюра, Юрій Яновський, Василь Барка, Пилип Капельгородський та інші. Як письменник Д. Нитченко тоді входив до складу літературного об'єднання «Політфронт». До початку 40-х років було надруковано багато публікацій у часописах, а також побачили світ дві збірки його віршів «Поезії індустрії», «Склепіння», окреме зібрання нарисів (Сорока П. 1996, с. 13).

Сучасна докторка філології Р. Мовчан, аналізуючи літературне життя 1920-х років, відзначає як «неоднозначну культурну атмосферу, коли на різних рівнях відбувався справжній броунівський рух різних, зазвичай протилежних ідей, думок, конкретних дій. А на цьому тлі українські модерністи прагнули найскорішого відчуження «периферії» від «центру», у своїх творах, публіцистичних виступах тощо сміливо порушували питання національної ідентичності, національного відродження й самодостатнього розвитку українського мистецтва» (Мовчан Р. 2011, с. 10).

² Нитченко Д. Вказ. праця. С. 77

³ Там само. С. 72.

⁴ Там само. С. 77.

⁵ Там само. С. 78–79; 80.

У цей час українські красномовці об'єднувалися в організації «Плуг», «Гарт», ВАПЛІТЕ тощо, шукали нові теми й літературні жанри.

Комунікація з класиками української літератури, які прийняли юнака у своє коло, давала молодому письменнику багатий досвід, допомагала розширенню його кругозору. Крім того, Дмитро Васильович навчався в технікумі іноземних мов, що також підвищило його інтелектуальний рівень.

У 1930 р. ДВУ було реорганізоване в Державне видавниче об'єднання УСРР (ДВОУ) (Історія видавництва України... 2009, с. 9). Окремі сектори перетворилися на видавництва. Так, сектор художньої літератури, де працював Д. Нитченко, став видавництвом «ЛіМ» (Література і Мистецтво).

Проте період в історії України, коли митцям дозволялось експериментувати, швидко закінчився, і розпочалися репресії. Письменників звільняли з роботи, заарештовували, відправляли у виправно-трудові табори, а то й розстрілювали. З відчаєм Дмитро Васильович описував похорон М. Хвильового, проведення суду над членам «Спілки визволення України», інспірованого НКВС.

Д. Ниценко був звільнений із видавництва. Для нього це був страшний удар, адже у 1930 р. він одружився з Марією Григорівною Дроб'язко, яка працювала медсестрою в одній із місцевих лікарень, і йому потрібно було утримувати сім'ю. Декілька років чоловік працював на різних роботах, але всюди його швидко звільняли, пояснюючи це скороченням штатів. Сам Дмитро Васильович вважав, що основною причиною його звільнення було соціальне походження, адже одного з його дядьків було розкуркулено, другого – розстріляно. Репресували й брата Сергія, який служив у Червоній армії.

Тим не менш чоловік намагався не показувати відчаю. Його донька, письменниця Леся Богуславець, згадувала, що «за характером батько був веселим, якщо мама переживала, чи не буде гірше, то він був оптимістом» (Антипович Г. 2020, с. 8). Сам Дмитро Васильович відзначав, що в цей час, зацькований і заляканий арештами письменників, намагався ні з ким не зустрічатися, аби не потрапити за ґрати. Тим паче, що родина була великою: народилася донька Леся, і до них переїхала мати з племінником репресованого брата Сергія.

У 1934 р. Д. Ниценка призвали на територіальні збори до армії. На зборах курсанти вивчали азбуку Морзе. Крім того, йому доручили впорядкувати бібліотеку. Згодом його відправили додому, адже, як згадує в мемуарах Дмитро Васильович, таке сталося після того, як дізнались про його соціальне походження.

Цього ж року чоловік вступив на мовно-літературне відділення Харківського педагогічного інституту. Зарахований був на 2-річний факультет з українською мовою навчання, але незбаром студентів у примусовому порядку перевели на 4-річний курс з викладанням російською мовою, залишивши українськими лише мову та літературу.

Після першого курсу навчання Д. Ниценко розпочав педагогічну діяльність. Він викладав українську мову та літературу у 84-й школі, що тоді розташовувалась за адресою вул. Берії, 36 (зараз – вул. Кооперативна; але школа знаходилась біля Харківського, а не Нетечинського моста, як вважав мемуарист)⁶. Молодий вчитель зізнався, що в цій школі було багато переростків, і тому йому було важко працювати з таким учнівським контингентом.

Наступного навчального року він перейшов до 116-ї школи, що розташовувалась у районі Держпрому (вул. Анрі Барбюса, 12 – зараз вул. Зойфера Юри). Тут навчались переважно діти науковців, митців, чиновників. У цій установі Д. Ниценко також викладав українську мову та літературу. У даному навчальному закладі Дмитру Васильовичу, ще студенту, вдалося розкрити свої педагогічні здібності. Він не тільки цікаво вів заняття, а й проводив літературні вечори, диспути, запрошуючи на них своїх приятелів-письменників, просив доньку Лесю декламувати вірші (Антипович Г. 2020, с. 9). Паралельно з роботою в школі Д. Ниценко читав лекції на підготовчих курсах і екзаменував абітурієнтів до 1-го медичного інституту.

⁶ Нитченко Д. Вказ. праця. С. 162.

1936 року сім'я відзначила новосілля. Дмитро Васильович отримав кімнату на вул. Свердлова (зараз – Полтавський шлях). Ймовірно, житло родини розташовувалося в районі Південного вокзалу. Сам мемуарист точної адреси не назвав. Леся Богуславець через багато років відвідала Харків і розпливчато описала місце, де вони колись жили: «ідемо оглянути рідні місцевини. <...> Ось поліклініка, де мама колись працювала. <...> Якщо далі пройти, буде й наша стара адреса. Я спішу, спотикаюся... Переді мною стелиться площа. <...> Перед мостом вуличка, що веде в Карпівський сад. Там розкішні дерева, запах черемхи. Починаю йти тією доріжкою і... спиняюсь. Ні, хай залишиться таким, як у споминах... Іду мостом. По той бік Холодна Гора»⁷.

У 1940 р. Д. Нитченко закінчив інститут. Попереду нібито краще життя... Але німецько-радянська війна перекреслила всі надії...

Повістку з військкомату Д. Нитченко отримав у перші дні війни. Його зарахували до батальйону зв'язку⁸. Декілька тижнів мобілізовані дислокувались у приміщенні Школи червоних старшин (вул. Володарського, наразі – Семінарська). 19 липня 1941 р. Д. Ниценко разом з однополчанами вирушив на фронт і опинився під Вязьмою на Смоленщині.

Так закінчився перший період перебування Д. Нитченка у Харкові, що тривав майже 14 років. Цей період насичений тривогами репресій, поневіряннями через звільнення з роботи. І водночас – це період знайомства і спілкування з визначними українськими письменниками, отримання гуманітарної освіти, початку педагогічної діяльності й удосконалення творчих навичок, публікації творів у часописах (переважно віршів для дітей), виходу перших збірок віршів, змін в особистому житті.

Воювати Д. Нитченкові прийшлося недовго. На лінію фронту під Вязьмою сформовані в Харкові підрозділи прибули у серпні 1941 року. У ході Вяземської операції радянські частини були оточені. 10 жовтня Д. Ниценко здався в полон німцям. Разом із тисячами інших в'язнів він потрапив до одного з могільовських концтаборів (Білорусія). Там він став перекладачем та помічником лікаря в санітарному пункті. Як згадує Дмитро Васильович, на початку листопада він поскаржився на своє життя одному німецькому офіцеру, який надав йому довідку про звільнення з полону з дозволом повернутися додому⁹. Разом із Д. Ниценком такий же дозвіл отримав ще один полонений – лікар з Харкова. 9 листопада чоловіки вирушили додому. За 28 днів вони подолали відстань у 800 км. Таким чином, за підрахунками авторів, орієнтовно 16 грудня 1941 р. Д. Ниценко повернувся до Харкова. Леся Богуславець згадує, що батько зайшов до дому виснажений, опухлий і завошивлений¹⁰.

Утім радість повернення для Дмитра Васильовича змінилась смутком, коли він дізнався, що частину його книжок дружина спалила. Марія Григорівна, налякана чуткою про те, що німці переглядатимуть домашні бібліотеки і заарештовуватимуть власників радянських видань, вирішила позбутися деяких книг, серед яких були з авторськими автографами (Антипович Г. 2020, с. 8).

Німці, захопивши Харків, проводили свою політику за методом «батога і пряника». Уже в перший день окупації міста на стовпах головних вулиць було повішено 116 харків'ян. Прилюдні страти, зникнення людей, облави, обшуки на вулицях стали буденністю. Водночас гітлерівці проводили проукраїнську політику, проголосивши державною мовою поруч із німецькою й українську, відновивши діяльності громадських організацій, зокрема «Просвіти», підтримуючи випуск преси і т. п. (Титаренко Д., 2014, с. 401–406). Це дало можливість національно свідомим містянам домагатися втілення власної мети – українізувати Харків. Ще в жовтні 1941 р. був зорганізований Громадський комітет на чолі з Володимиром Доленком, а у грудні відно-

⁷ Богуславець Л. На прощу до рідної землі (Враження з подорожі). Мельборн, 1984. С. 107–108.

⁸ Нитченко Д. Вказ. праця. С. 182.

⁹ Там само. С. 258.

¹⁰ Богуславець Л. Вказ. праця. С. 112.

вила діяльність «Просвіта», стала розповсюджуватися україномовна газета «Нова Україна». Утім вся діяльність місцевої цивільної адміністрації, громадських організацій, випуск преси проводилась під пильним контролем гітлерівців. Українці, хоч і мали певну свободу, все ж повинні були узгоджувати свої дії зі спеціально призначеним від німецької комендатури куратором цивільної частини життя містян, звітувати гестапо про свої заходи. Зрозуміло, що це викликало незадоволення у національно свідомих харків'ян, але їм приходилося із цим миритися, щоб не наразитися на репресії.

В окупованому німцями місті життя було вкрай важким. Соціальна інфраструктура була відсутньою. Не було ні води, ні світла, ні опалення. Дуже швидко стала відчуватися нестача продуктів харчування. У цей період у місті з'явилося нове слово – «мінка»: харків'яни ходили селами за десятки, а іноді й сотні кілометрів від дому обмінювати свої речі на продукти харчування. Усе частіше на вулицях можна було побачити не тільки страчених, а й померлих від голоду.

Оклигавшись після полону і подорожі з концтабору, Д. Нитченко почав ходити на мінки. За місяці окупації він здійснив п'ять таких рейдів¹¹. Під час цих мандрів Дмитро Васильович зблизився з письменником Анатолем Гаком. Разом вони доходили до Зінькова і Лютинських Будищ, куди Д. Ниценко незабаром перевіз свою дружину і доньку, щоб урятувати від голоду.

На початку 1942 р. чоловік влаштувався кореспондентом до редакції газети «Нова Україна». Редактором відділу літератури, науки й мистецтва цього часопису був Юрій Бойко-Блохін. Пізніше останній згадував про спілкування з Дмитром Васильовичем, вважаючи, що «він був одним із тих, що серед харківських руїн, згарищ, у голоді й холоді, героїчно творили національний зміст щоденника «Нова Україна»» (Бойко Ю. Д. 1981, с. 7). Робота в часописі «Нова Україна» окриляла письменника (за висловом Ю. Бойка-Блохіна (Бойко Ю. Д. 1981, с. 7)) попри всі побутові негаразди.

На шпальтах газети Д. Ниценко розповідав про життя на Полтавщині, куди він ходив на мінки¹². Особливо чоловіка хвилювало мовне питання. Після відвідин окремих навчальних закладів і дитячих будинків він обурювався використанням російської мови учнями й викладачами цих закладів. До речі, Дмитро Васильович вважав, що знання російської мови перешкоджає вивченню української¹³. Д. Ниценка ображало використання російської мови і в адміністративних установах. І хоча офіційно було заборонено використання російської мови на службі, перекладачі відмовлялися розмовляти українською мовою навіть із селянами. Про це кореспондент розповів у статті «Перекладачка»¹⁴. Ймовірно, на вимогу окупантів Дмитро Васильович у деяких своїх статтях зображував позитивний образ німецького солдата, особливо відмічаючи їхню турботу за дітей¹⁵.

Крім роботи в редакції «Нової України», чоловік викладав українську мову на підготовчих курсах, організованих для молоді при «Просвіті»¹⁶.

1943 р. розпочався наступ Червоної армії на Харків. На початку лютого німці почали евакуйовувати бажаних на Захід, подалі від лінії фронту. Дмитро Васильович остерігався, що перебування в полоні та співпраця з німцями призведуть до арешту НКВС й отримання суворого покарання. Він вирішив залишити Батьківщину. Так закінчився другий і останній період перебування письменника в Харкові (трохи більше року). Разом із родиною письменник переїхав спочатку до Кременчука, де перебували працівники «Нової України», а потім – далі – до Польщі та Німеччини. У 1949 р. родина Ниценків перебралась до Австралії.

¹¹ Нитченко Д. Вказ. праця. С. 280.

¹² Ниценко Д. В Лютенських Будищах. *Нова Україна*. 1942. 16 серпня; Ниценко Д. Перекладачка. *Нова Україна*. 1942. 13 вересня; Ниценко Д. Нове й старе. *Нова Україна*. 1942. 17 жовтня.

¹³ Ниценко Д. В залізничних школах. *Нова Україна*. 1942. 26 листопада.

¹⁴ Ниценко Д. Перекладачка. *Нова Україна*. 1942. 13 вересня.

¹⁵ Ниценко Д. Зоя. *Нова Україна*. 1942. 24 жовтня; Ниценко Д. Могила шістьох. *Нова Україна*. 1942. 9 жовтня; Ниценко Д. Під ворожим вогнем. *Нова Україна*. 1942. 25 грудня; Ниценко Д. Зима в лісі. *Нова Україна*. 1942. 20 грудня.

¹⁶ Нитченко Д. Відь Зінькова до Мельбурну... С. 287.

За кордоном Дмитро Васильович викладав у Новоульмській школі для українців, писав статті, нариси, вірші, що друкувались в україномовних часописах. Перебуваючи в Австралії, Д. Ниценко багато зробив для збереження української мови й культури серед емігрантів. З одностудцями він засновував українські школи, в яких працював учителем. 1951 р. він організував видавництво «Ластівка», де видавались художня, мемуарна література, навчальні посібники українською та англійською мовами, часто за редакцією та з передмовами фундатора. Також Д. Ниценко брав участь у створенні альманаху «Новий обрій», який сьогодні вважається важливим джерелом з історії життя українців в Австралії. Він сам писав багато художніх творів, підручників, шкільних програм, наукових праць з філології. Паралельно чоловік активно займався громадською роботою: головував в Українській центральній шкільній раді Австралії, керував літературно-мистецьким клубом імені Василя Симоненка, працював у Науковому товаристві імені Шевченка, Українській громаді Вікторії, Союзі Українських організацій Австралії, був членом закордонних творчих об'єднань «Слово» і Національної спілки письменників України.

Після проголошення незалежності України Дмитро Васильович декілька разів приїздив на Батьківщину, відвідав Київ, Полтавщину.

1999 р. Дмитро Нитченко помер. Похований він у Мельбурні, де проживав останні роки. Сім'я та Ліга українських меценатів заснували премію його імені, яка присуджується літераторам за стійку українську позицію, розповсюдження українських цінностей та мови.

Отже, на підставі зібраних публікацій можна зробити такі висновки. Д. Нитченко прожив у Харкові з 5-місячною перервою майже 15 років. До переїзду в це місто чоловік уже мав усталені ідеологічні переконання, сформовані в роки революції, коли він ще жив у Зінькові. Його світобачення базувалось на любові до української культури, що відображено в його творах і мемуарах.

Час перебування Д. Нитченка-Ниценка в Харкові можна поділити на два періоди: перший, радянський – листопад 1927-го – липень 1941-го і другий, час німецької окупації – грудень 1941-го – лютий 1943 року. Важливі події в житті письменника сталися в першому періоді перебування в місті. Тут слід зауважити три ключових моменти, що вплинули на його подальше життя. По-перше, знайомство з видатними українськими письменниками, спілкування з якими збагатило творчий досвід літератора. Також слід відзначити його співпрацю з часописами, що позначилось на вмінні писати статті, нариси, замальовки. По-друге, отримання гуманітарної освіти й, відповідно, спеціальностей перекладача та педагога, що полегшувало спілкування з німцями як під час перебування в концтаборі, так і під час знаходження в Німеччині. По-третє, створення родини, яка підтримувала чоловіка протягом усього подальшого життя.

У другий харківський період Д. Нитченка та під час еміграції стали в нагоді отримані знання, досвід у журналістиці та педагогіці.

Перспективу подальших розвідок убачаємо в реконструкції життєвих сценаріїв інших харківських національно свідомих українців, що емігрували з України у 1943 році.

Список використаних джерел та літератури

Антипович Г. 2020. Слово Дмитра Нитченка в боротьбі за Українську Свободу. *Наш Український Дім: Науково-популярний часопис для вчителів України та діаспори (Ніжин)*. № 1, 4–10.

Бойко Ю. Д. 1981. Нитченко як творча індивідуальність. В.: Д. Чуб *Люди великого серця (статті, розвідки, спогади)*. Мельборн.

Гандзілевська Г., 2015, Ширяєва Т. Психологічні ідеї розвитку патріотизму у творах українських письменників-емігрантів. В: В. П. Мельник, С. Д. Максименко, В. Л. Ортинський, ред. *Філософсько-психологічні аспекти духовності: соціально-економічні трансформації та відродження національної гідності: зб. тез Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої року митрополита Андрія Шептицького (20 квітня 2015 р.)*. Львів: СПОЛОМ, 61–64.

Історія видавництва України. Державні видавництва України. 1917–2007 рр., 2009. Київ. [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://www.ukrbook.net/elektr_public/istor_vydav.pdf [19.10.2023].

Мовчан Р., 2011. Методологічні особливості історичного осмислення літературного процесу 1920-х років. *Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Вип. 26. Ужгород, 9–12.

Павлишин М., 1997а. Живий Дмитро Нитченко. В: *Канон та іконостас: Українська модерна література*. Київ, 374–379.

Павлишин М., 1997б. З епістолярної скарбниці Дмитра Нитченка. В: *Канон та іконостас: Українська модерна література*. Київ, 380–383.

Рибальченко Р., 2014. Нитченко Дмитро Васильович (літ. псевд. Ніценко, Чуб, Остап Зірчастий) (1905–2000). *Харьковская эмиграция 1942–1943*. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://proza.ru/2014/07/07/2020> [19.10.2023].

Саєнко Л., 2005. Дмитро Нитченко – письменник, видавець. *Бібліотечний вісник*. № 3. Київ, 50–55.

Сорока П., 1996. *Дмитро Нитченко-Чуб: Літературний портрет*. Тернопіль.

Титаренко Д., 2014. Мова як чинник ідеологічного впливу та інструмент політичної боротьби на території Східної України під час нацистської окупації. В: *Боротьба за Україну в 1943–1944 рр.: влада, збройні сили, суспільство*. Київ, 400–407.

Svetlana Berezna, Helen Diakova

THE KHARKIV PERIOD IN THE LIFE OF DMYTRO NITCHENKO

The purpose of this study is to reconstruct the life of the Ukrainian writer D. Nytchenko in Kharkiv and analyze the factors that strengthened his beliefs during his stay in this city.

The methodological basis of the work is the principles of historicism, objectivity and systematicity. The article is based on philosophical and special scientific methods of the socio-humanitarian and sociological sphere.

The scientific novelty consists in highlighting a separate stage in the activity of D. Nytchenko. On the basis of memoirs and scientific literature, the biography of the writer during his stay in Kharkiv is reproduced, the events that happened in his life at that time and their impact on his later life are determined.

Dmytro Vasyliovych Nytchenko (1905–1999) is a Ukrainian writer who lived in Australia for many years. But his formation as a nationally conscious Ukrainian took place in Poltava Oblast and Kharkiv.

Based on the collected sources and publications, the following conclusions can be drawn. D. Nytchenko lived in Kharkiv for almost 15 years with a 5-month break. Before moving to this city, the man already had established ideological beliefs, formed during the years of the revolution, when he lived in Zinkov. His worldview was based on love for Ukrainian culture.

Having analyzed D. Nitchenko's stay in Kharkiv, it can be divided into two periods: the first, the Soviet period - November 1927 - July 1941, and the second, the time of German occupation - December 1941 - February 1943. Important events in the writer's life took place during the first period of his stay in Kharkiv. Three key points that influenced his further life should be noted here. First, acquaintance with outstanding Ukrainian writers, communication with whom enriched the creative experience of the writer. It should also be noted his cooperation with magazines, which happened thanks to the ability to write articles, essays or sketches. Secondly, receiving a humanitarian education and, accordingly, the specialties of an interpreter and a teacher, which facilitated communication with the Germans, both during the stay in the concentration camp and during the stay in Germany. Thirdly, the creation of a family that supported the man throughout his life.

In the second Kharkiv period and during the period of emigration, D. Nytchenko came in handy with the acquired knowledge in journalism and pedagogy.

Thus, in our opinion, the literary and pedagogical experience, education and family status obtained in Kharkiv were of great importance in the writer's life.

Key words: *Dmytro Nytchenko, emigration, interwar period, Kharkiv, teacher, World War II, writer.*

References

Antypovych G., 2020. Slovo Dmytra Nytchenka v borot'by za Ukrayis'ku Svobodu [Dmytro Nytchenko's Word in the Struggle for Ukrainian Freedom]. *Nash Ukrayins'kyi Dim: Naukovo-populyarnyyi chasopys dlya vchyteliv Ukrainy ta diaspori*. No. 1. Nizhyn. 4–10 (In Ukrainian).

Boyko Yu. D., 1981. Nytchenko yak tvorchyia indyvidual'nist' [Nytchenko as a creative individuality]. In: *Chub D. Lyudy velykogo sertcyu (statti, rozvidky, spogady)*. Melbourne. (In Ukrainian).

Gandzilevs`ka G., 2015, Shiryayeva T. Psychologichni ideyi rozvytku patriotyzmu u tvorakh ukrai'ns'kykh pys'mennykiv-emigrantiv [Psychological ideas of patriotism development in works of Ukrainian emigrant writers]. In: *Mel'nyk V. P., Maksymenko S. D., Ortyns'kiy V. L. red. Filosofov'ko-psyhologichni aspekty dukhovnosti: sotcial'no-ekonomichni transformatsiyi ta vidrodzhennya nacional'noyi gidnosti: zb. tez Vseukrai'ns'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi, prysviachenoyi roku mytropolyta Andreyu Sheptyc'kogo (20 kvitnya 2015 r.)*. L'viv, 61–64 (In Ukrainian).

Istoriya vydavnytva Ukrainy. Derzhavni vydavnytva Ukrainy 1917–2007 rr. [History of publishing houses of Ukraine. State publishing houses of Ukraine. 1917–2007]. 2009. Kyiv. [Online]: Available from: http://www.ukrbook.net/elektr_publ/istor_vydav.pdf [Accessed: 19.10.2023]. (In Ukrainian).

Movchan R. 2011. Metodologichni osoblyvosti istorychnogo osmyslennja literaturnogo procesu 1920-h rokiv [Methodological features of the historical understanding of the literary process of the 1920s]. *Naukovyi visnyk Uzhgorods'kogo universytetu : Serija: Filologija. Social'ni komunikaciyi*. Issue 26. Uzhgorod. 9–12. (In Ukrainian).

Pavlyshyn M., 1997a. Zhyvyy Dmytro Nytchenko [Dmytro Nytchenko is alive]. *Kanon ta ikonostas: Ukrai'ns'ka moderna literatura*. Kyiv. 374–379. (In Ukrainian).

Pavlyshyn M., 1997b. Z epistoljarnoyi skarbnyci Dmytra Nytchenka [From the epistolary treasury of Dmytro Nytchenko]. *Kanon ta ikonostas: Ukrai'ns'ka moderna literatura*. Kyiv. 380–383. (In Ukrainian).

Rybal'chenko R. 2014. Nytchenko Dmytro Vasylyovych (lit. psevd. Nicenko, Chub, Ostap Zirchastyi) (1905–2000) [Nytchenko Dmytro Vasylyovych (lit. psevd. Nitsenko, Chub, Ostap Zirchastiy) (1905–2000)]. *Har'kovskaya emigraciya 1942–1943*. [Online]: Available from: <https://proza.ru/2014/07/07/2020> [Accessed: 19.10.2023]. (In Ukrainian).

Saienko L., 2005. Dmytro Nytchenko – pys'mennyk, vydavets' [Dmytro Nytchenko – writer, publisher]. *Bibliotechnyyi visnyk*. No. 3. Kyiv. 50–55. (In Ukrainian).

Soroka P., 1996. *Dmytro Nytchenko-Chub: Literaturnyi portret* [Dmytro Nytchenko-Chub: Literary portrait]. Ternopil'. (In Ukrainian).

Tytarenko D. 2014. Mova yak chynnyk ideologichnogo vplyvu ta instrument politychnoyi borot'by na terytorii Shidnoiy Ukrainy pid chas nacysts'koyi okupaciyi [Language as a factor of ideological influence and a tool of political struggle on the territory of Eastern Ukraine during the Nazi occupation]. In: *Borot'ba za Ukrainu v 1943–1944 rr.: vlada, zbroyni syly, suspil'stvo*. Kyiv. 400–407. (In Ukrainian).